

Yeni Asya Jeopolitiği Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı

OSMAN CAN ÜNVER*

Prof. Dr.
İstinye Üniversitesi

**Osman Can Ünver lisans/yüksek lisans (Ana dal: Siyaset Bilimi, Yan dallar: İletişim Bilimi ve Türkoloji) öğrenimi için Almanya'ya gitti ve 1981'de Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi'nden Magister Artium unvanıyla mezun oldu. 2003 yılında Hacettepe Üniversitesi'nden doktora derecesini aldı. 1979-2007 yılları arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yurtdışı teşkilatı mensubu olarak Münih Başkonsolosluğu'nda Sosyal Asistan, Nürnberg ve Hamburg Başkonsolosluklarında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ataşesi, Berlin Büyükelçiliği'nde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Müşaviri olarak görev yaptı. 1991-1993 yıllarında Başbakanlık Yurtdışı Vatandaşlar Müşavirliği'ne, 1998-1999 yıllarında Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nde Genel Sekreter Müşavirliği'ne atanmıştır. Bakanlıkta Daire Başkanlığı, Genel Müdür Yardımcılığı ve Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü görevlerinde bulunmuş ve Ekim 2007'de kamu görevinden emekli olmuştur. 2002 yılından bu yana çeşitli üniversitelerde (Bilkent, Hacettepe, Başkent, Ufuk, Milli Savunma Üniversiteleri) yarı zamanlı öğretim üyesi olarak ders ücreti karşılığında dersler vermiş, yurt içi ve yurt dışında çok sayıda konferans ve bilimsel etkinliğe aktif olarak katılmıştır. 2021'den beri İstinye Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümlerinde kadrolu profesör olarak görev yapmaktadır.*

Geliş Tarihi: 15.7.2024

Kabul Tarihi: 5.8.2024

Atf: Ünver, O. C. (2024). Yeni Asya Jeopolitiği Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 5(4), 386-397.

ÖZ

Makale, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Orta Asya'nın artan jeopolitik önemini ve bu bölgede bağımsızlığını kazanan devletlerin (Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan) ve Kafkasyadaki Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın uluslararası rolleri üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Bu devletler, enerji kaynakları, ticaret yolları ve güvenlik konularında büyük güçlerin çıkar çatışmalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) bu yeni jeopolitik ortamda nasıl önemli bir aktör haline geldiği incelenmekte ve teşkilatın Orta Asya ve Kafkasyadaki ekonomik işbirliği, kültürel birlik, güvenlik ittifakları ve stratejik ortaklıklar üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin liderlik rolü ve TDT'nin gelecekteki olası rolü vurgulanmaktadır. TDT'nin ana hedefleri arasında siyasi ve güvenlik işbirliğinin güçlendirilmesi, ekonomik ve enerji alanlarında işbirliğinin artırılması, terörizmle mücadele ve bilgi paylaşımı yer almaktadır. Orta Koridor ve TANAP gibi projeler, bölgedeki ticaret ve enerji akışını desteklemektedir. Teşkilatın, Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile uyumlu çalışmaları, ekonomik gücünü artırmaktadır. Ancak, TDT'nin genç bir örgüt olması ve uluslararası tanınma düzeyinin düşük olması, ekonomik ve siyasi farklılıklar gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Gelecekte, TDT'nin bölgedeki diğer büyük güçlerle nasıl bir denge sağlayacağı önemli bir soru olarak durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Asya, Jeopolitik, Türkiye, Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Kimliği.

Organization of Turkic States in the Context of New Asian Geopolitics

ABSTRACT

The article discusses the increased geopolitical importance of Central Asia following the collapse of the Soviet Union and its impact on the roles of newly independent states (Uzbekistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Turkmenistan, Tajikistan) in the region, as well as Azerbaijan, Georgia, and Armenia in the Caucasus. These states face conflicts of interest with major powers over energy resources, trade routes, and security issues. The Organization of Turkic States (OTS) is examined as a new actor in this geopolitical landscape, focusing on its influence on economic cooperation, cultural unity, security alliances, and strategic partnerships in Central Asia and the Caucasus. Turkey's leadership role and the potential future role of the OTS are also highlighted. The main goals of the OTS include strengthening political and security cooperation, enhancing collaboration in economic and energy sectors, combating terrorism, and sharing information. Projects like the Middle Corridor and TANAP support trade and energy flow in the region. The organization's alignment with China's Belt and Road Initiative enhances its economic power. However, the OTS faces challenges such as being a young organization with a lack of international recognition, and dealing with economic and political disparities among its member states. The question of how the OTS will balance with other major powers in the region remains significant for its future.

Keywords: Asia, Geopolitics, Organization of Turkic States, Turkish Identity, Türkiye.

Giriş

ÖZELLİKLE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN çöküşünden sonra Orta Asya büyük jeopolitik önem kazanmıştır ve bu çöküş, bölgedeki eski Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlığına yol açmıştır. 1990'ların başındaki bu bağımsızlık, Orta Asya devletlerinin hem iç hem de dış rollerini yeniden değerlendirmelerine neden olmuştur. 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında, bölgenin Afganistan'daki istikrarsızlık ile birleşen önemli sosyo-politik gerilimlerle işaretlenmiş geçiş dönemi, bölgenin uluslararası ilişkilerde oldukça güvenli odaklı olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur.

1990'larda bağımsız olan Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan ile Kafkasya bölgesindeki Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, hala çeşitli çatışma konuları altında acı çeken yeni aktörler olarak ortaya

Yeni bağımsız olan Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan ile Kafkasya bölgesindeki Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, hala çeşitli çatışma konuları altında acı çeken yeni aktörler olarak ortaya çıktı. Asya'nın gelişen siyasi manzarası, kıtayı küresel ve bölgesel güçlerin artan ilgisini çeken stratejik bir bölge haline getirmektedir. Orta Asya siyasi süreçleri, büyük güçlerin değerlerini koruma ve elde etme çabaları arasındaki yeni ve çatışma odaklı çıkar ilişkileri ile yakından bağlantılıdır. Yarı iletkenler, enerji kaynakları, ticaret, ulaşım yolları ve güvenlik konuları, bölge ülkelerinin ve dış aktörlerin diplomatik çabalarına hakimdir.

Jeopolitik terimi ilk olarak Rudolf Kjellen (1864-1922) ve ardından Nazi ideolojisinin entelektüel beyinlerinden biri olan Frederic Ratzel (1864-1922) tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavram, siyasi coğrafyaya ilişkin güç ilişkilerini şekillendiren bir düşünce olarak konsolide edilmiştir. Robert Strausz-Hupé (1903-2002) ve Karl Haushofer (1869-1946), Hitler'in Lebensraum ideolojisinin önde gelen destekçileriydi. Jeopolitik, hala uluslararası ilişkilerin temel bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Jeopolitik rıza, ulusal kimliğin bir parçasıdır. Olaylar, anlatılar ve politikalarla sürekli olarak yeniden üretilir. Milletler için manzaralar ve mekanlar, miraslarının kutsal ve/veya ikonik olarak yargılanır. Ancak sürekli kimlik hayali, mevcut güç konstelasyonlarının etkisi altında değişime de tabi olabilir.

Aşağıda, hala sömürge geçmişinin izlerini taşıyan bu son derece sıkıntılı bölgede değişen Asya jeopolitiği bağlamında yeni bir aktör olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kilit rolü ele alınmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel veya küresel güçlerin yanı sıra Afganistan gibi eski ve gelecekteki sıcak noktaların ve Çin Denizi'ndeki çatışmaların etkileri de dikkate alınmalıdır. Güvenlik, dış politika, ticaret, kültür, eğitim, çevre sorunları, enerji ve diğer doğal kaynaklar ile ulaşım yolları gibi jeopolitik unsurlar, mevcut durumun daha yakından incelenmesini gerektirir. Tarihsel bağlam ve farklı alanlardaki ortaklıklar ile TDT devletlerini birbirine bağlayan kültürel bağlar araştırılmaktadır.

Bu çalışmada, TDT'nin bölgenin jeopolitiği üzerinde belirleyici etkileri olabilecek bölgesel işbirliğini gerçekleştirme kapasitesi temel sorulardan biridir. Neo-fonksiyonalist yaklaşım, Avrupa örneği dikkate alındığında bölgesel boyutun küresel etkileri azaltabileceğini belirtir (Ünver, 2022). Benzerliklere rağmen, TDT'nin gelişimini Avrupa Birliği'nin geniş deneyimi ile en azından şimdiki halde kıyaslamak mümkün değildir (Ünver, 2022).

Brzezinski'ye göre, ABD, bölgedeki başat olmayan güç olarak, bölgenin en önemli aktörüdür ve Amerika'nın küresel üstünlüğü, Avrasya kıtasındaki üstünlüğünün ne kadar süreceğine ve ne kadar etkili olacağına doğrudan bağlıdır (Şekil: GovBr, 2019).

Bu makale, TDT'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki jeopolitik etkisini, ekonomik işbirliği, kültürel birlik, güvenlik ittifakları ve stratejik ortaklıklar üzerindeki etkisini incelerken, aynı zamanda karşılaştığı zorlukları da ele almaktadır.

Çok Taraflı Jeopolitik Çıkarların Oyun Alanı

Jeopolitik, dış politikanın şekillenmesinde ve bölgesel ve küresel zorlukların ele alınmasında kritik bir faktör ve kabul edilmiş bir siyasi akademik disiplindir. Ulus-devletlerin ötesinde, çok uluslu şirketler ve sivil toplum da bölgesel ve küresel düzeyde siyasi süreçleri etkilemektedir. Daha önce dış politika ile ilgilenmeyen sıradan vatandaşlar artık uluslararası ilişkilere daha fazla ilgi gösteriyor ve siyasi tiyatronun dışında kalmaya isteksizler. Siyasi

karar alma süreçleri, her biri kendi çıkarını temsil eden yeni etkili aktörlerin gürültülü pazar yerinde daha karmaşık hale gelmiştir. Bu çıkarlar, stratejik konumlar, doğal kaynaklar, bölgesel ve küresel çatışmalar, ekonomik, kültürel ve ideolojik faktörler gibi geniş bir bağlamda yer almaktadır. Bölgesel devletler ve bölge işlerine müdahale eden küresel güçler arasındaki rekabetler, siyasi arenadaki stratejileri ve etkileşimleri şekillendirir (Marshall, 2021).

Suat İlhan, büyük güç rekabeti tarafından tetiklenen güç odaklı jeopolitiği güç odağı teorisi altında tartışır (İlhan, 2019). Bu klasik jeopolitik anlayışın ötesinde, ulusların vatanlarını kutsal ve/veya miraslarının sembolik olarak değerlendirdiği imaj oluşturma süreçlerine geçiş vardır. Jeopolitik rıza, ulusal kimliklerin bir parçasıdır ve imaj oluşturma dünya genelinde geniş bir canlanma yaşamaktadır.

Bu bağlamda, sosyal inşacılık, kimlik temelli jeopolitiğin oluşumu için kabul edilebilir bir görüşler manzumesi içerir (Demir, 2022). Dış politikalar, son 30 yılda hızla evrimleşmesine rağmen, hala geçmişin özelliklerini taşımaktadır.

Ulus-devlet sistemi, radikal değişikliklere direnç gösteren kurulmuş düzenler tarafından desteklenmektedir. Mevcut dünya düzeni, coğrafi konumlar ve siyasi çağrışımlarla derinden jeopolitiktir. Ancak yeni araçlar ve teknolojik gelişmeler yeni jeopolitiği yönlendirmektedir. Mackinder, Mahan ve diğerleri kendi jeopolitik çerçevelerinde farklı güç ilişkileri önermişlerdir. Dolayısıyla, 20. yüzyılda 19. yüzyıldan miras alınan güç politikaları üzerine kurulmuşlardır. Asya'daki yeni siyasi ve askeri ittifaklar ve diğer çok taraflı ve ikili iş birlikleri, çok boyutlu parametrelere hitap etmektedir (Dodds, 2007).

En fazla çatışan jeopolitik çıkarların bulunduğu

bölgelerden biri olan Orta Asya'da, bölgesel güçlerin yanı sıra küresel aktörler de siyasi, stratejik ve ekonomik konular üzerinde önemli etkilere sahipÇi,tir. Bu etkilerin bazıları tarihin mirasına kadar izlenebilir. Diğerleri, mevcut ihtiyaçlar ve faktörler tarafından şekillendirilir ve ortaya çıkan dinamikler çok taraflı siyasi çatışmaların temelini oluşturur. 11 Eylül terör saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, bölgedeki güç dengelerini sarstı. Bu bağlamda Zbigniew Brzezinski'nin görüşleri hafife alınmamalıdır. Brzezinski'ye göre, ABD, bölgedeki başat olmayan güç olarak, bölgenin en önemli aktörüdür ve Amerika'nın küresel üstünlüğü, Avrasya kıtasındaki üstünlüğünün ne kadar süreceğine ve ne kadar etkili olacağına doğrudan bağlıdır (Brzezinski, 2016: 30). Afganistan'da Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinin ardından bu iddialı görüş bir miktar etkilenmiş olabilir.

21 Mayıs 1978, Pekin, Zbigniew Brzezinski'nin Deng Xiaoping ile görüşmesinden bir kare (Fotoğraf: SCMP, 2017).

Rusya-Ukrayna Savaşı'na şu anda daha fazla dikkat eden Rusya, hala bugünün Orta Asya'daki ana jeopolitik aktörüdür. Eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki siyasi, ekonomik ve kültürel etkisi, Rusya'nın Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile birlikte Çin ile konsolide edilen konumunu güçlendirmektedir. Çin'in bölgedeki ticaret sıklığını artıracak ve Batı'ya ihracatı hızlandıracak "Bir Kuşak Bir Yol" (OBOR) adlı jeopolitik ulaşım girişimi, en önemli jeopolitik adımlardan biridir (Barman, 2023).

ŞİÖ'nün başlıca hedefleri arasında güvenlik işbirliği en üst sırada yer almaktadır. Üyeler arasında ekonomik ve kalkınma işbirliği ile kültürel, teknolojik ve eğitimsel etkileşimin teşvik edilmesi de bulunmaktadır.

Çin'in son küresel ekonomik ilerlemeleri, Orta Asya ve bölgedeki komşu ülkeleri çok yönlü bir şekilde etkilemektedir. Çin'in bölgeyi jeopolitik olarak nasıl etkilediği, teknolojik önceliği ve ekonomik öncelikleri dikkate alınarak tartışılmalıdır. Petrol, doğalgaz ve nadir toprak elementleri gibi zengin doğal kaynaklar, Çin'i cezbetmektedir (Bailes vd., 2007).

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), 15 Haziran 2001'de Çin'in Şanghay şehrinde kurulan önemli bir hükümetler arası örgüttür. Kurucu üyeler Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'dı. Örgüt, 2017 yılında Hindistan ve Pakistan'ı tam üye olarak dahil etmiş ve 2023 yılında İran tam üye olmuştur. Gözlemci Devletler arasında Afganistan, Belarus ve Moğolistan; Diyalog Ortakları arasında ise Ermenistan, Azerbaycan,

Kamboçya, Nepal, Sri Lanka ve Türkiye yer almaktadır. ŞİÖ'nün başlıca hedefleri arasında güvenlik işbirliği en üst sırada yer almaktadır. Üyeler arasında ekonomik ve kalkınma işbirliği ile kültürel, teknolojik ve eğitimsel etkileşimin teşvik edilmesi de bulunmaktadır. ŞİÖ'nün oluşumu, küresel rekabet yapılarına bağlı olarak Batı'da bazı endişelere yol açtı. ŞİÖ'nün büyük Asya ülkeleri ile konumu, bölgesel güçlerin jeopolitik niyetlerinin ve çıkarlarının bir yansımasıdır. Bu güçlerin bireysel çıkarları ne olursa olsun, bu güçlerin etkileşimleri, Orta Asya'yı ve komşu bölgeleri, hatta batı Avrasya topraklarına kadar genişletmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı: Asya'da Yeni Bir Jeopolitik Aktör

TDT'nin oluşumu, Türkçe konuşan ulusların paylaştığı tarihsel ve kültürel mirasa dayanmaktadır. Türk birliği fikri, 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türkiye ile Orta Asya ve Kafkasya'daki Türkçe konuşan ülkeler arasındaki daha yakın bağların oluşmasını mümkün kılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye, Orta Asya Türk devletlerinin ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını coşkuyla karşılamıştır. Bu, kolonizasyon döneminde temasları kesilen akrabalarla bir yeniden birleşmeydi. Türkiye, bölgedeki her bir Türk devletinin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke oldu. Bu, kolonizasyon döneminde temasları kesilen akrabalar için algılanan bir yakınlık işaretiydi. Ortak mirasa ve etnik kimliğe dayanan bir işbirliği konseyi oluşturma adımı, Türkiye'nin birincil diplomatik hedefi haline geldi. Ancak, bir konsey kurulması neredeyse sekiz yıl sürdü. Türk Konseyi, sadece Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan tarafından kabul edildi.

Türkmenistan, ilk başta kültürel kimlik vurgusuyla birleşik bir “Türk dünyası” oluşturma konusunda istekli değildi. Bu ilk girişimler aslında böyle bir işbirliği organının uygulanabilirliği hakkında düşünceleri başlattıkları için değerliydi. Sovyetler Birliği’nin halefi olarak Rusya Federasyonu, bu yıllarda bölgedeki herhangi bir jeopolitik gelişmeye müdahale edecek kadar güçlü değildi.

Bugünkü Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), önceki adıyla Türk Konseyi, 2009 yılında Nahçıvan’da Türkçe konuşan ülkeler arasında kapsamlı işbirliğini artırma hedefiyle kurulmuştur. Üye devletler arasında Türkiye, Azerbaycan, Kazakis-

tan, Kırgızistan (kurucu üyeler) ve Özbekistan (2019) bulunmaktadır. TDT, Türk dünyasında ekonomik, kültürel ve stratejik bağları güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. TDT’nin kendisi tarafından ortaya konulan hedefler şunlardır:

“Teşkilat, Birleşmiş Milletler (BM) Şartı’nın amaç ve ilkelerine ve uluslararası hukukun diğer evrensel olarak tanınmış ilkelerine ve normlarına, devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve uluslararası tanınmış sınırlarının dokunulmazlığı ile uluslararası barışın korunması, güvenliği ve iyi komşuluk ve dostane ilişkilerin geliştirilmesi ilkelerine bağlıdır” (Turkic States, 2024).

11 Kasım 2022, Özbekistan-Semerkant, Türk Devletleri Teşkilatı 9. Zirvesi’nde Devlet Başkanları: (soldan sağa) Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, Türkmenistan Milli Keneşinin Halk Maslahatı Başkanı Gurbangulu Berdimuhamedov, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Macaristan Başbakanı Viktor Orban (Fotoğraf: TDT, 2022).

Bugün TDT, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan'ı üye devletler olarak; Macaristan (2018), Türkmenistan (2021) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (2022) ise gözlemci devletler olarak içermektedir. TDT, Türkçe konuşan ülkeler arasında kapsamlı işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. TDT, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. TDT'nin birincil hedefi, ortak kültür ve farklı alanlarda işbirliği ağı oluşturmaktır. Bu platform, bölgede ve dışında "güç merkezleri" arasındaki "jeopolitik ayrımlar" ve "katmanlı denge-sizlikler" nedeniyle ortaya çıkan ve çıkabilecek etkileri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Günümüzün jeopolitik arenasında TDT (Türk Devletleri Teşkilatı), bölgesel istikrar, ekonomik kalkınma ve kültürel uyum üzerinde önemli bir etkiye sahip olma potansiyeline sahiptir.

Günümüzün jeopolitik arenasında TDT, bölgesel istikrar, ekonomik kalkınma ve kültürel uyum üzerinde önemli bir etkiye sahip olma potansiyeline sahiptir. Bu makale, TDT'nin yeni Asya jeopolitiği bağlamında stratejik önemini ve gelecekteki olası gelişmelerini değerlendirmektedir. TDT, bağ-ları daha da güçlendirmek için önemli fırsatlar ve bu nedenle barış için makul bir fırsat sunmaktadır.

2009 yılından bu yana, TDT (eski adıyla Türk Konseyi) devlet başkanları zirveleri düzenlemiştir. 12 Kasım 2021'de İstanbul Zirvesi'nde, TDT'nin Nahçıvan Deklarasyonu ilkeleri doğrultusunda etkin bir hükümetler arası teşkilat olarak gelişim yoluna devam edeceği açıklanmıştır (Ünver, 2021; Turkic States, 2024a).

Bu zirvede kabul edilen 2040 Türk Dünyası Vizyonu dokümanı 2009 yılında Nahçıvan Anlaş-masıyla kurulan teşkilatın ilk strateji belgesi mahiyetindedir (Turkic States, 2024b; Baki, 2022).

2040 Türk Dünyası Vizyonu'nun içeriği çok yönlü ve çok boyutludur. Bu, bölgedeki temel bir aktör seviyesine yükselmesini sağlar. Vizyon Belgesi'nin hedefleri, öncelikle üye devletler arasındaki iç organizasyonel etkileşimleri ve ikinci olarak gelecekteki ilişkiler için öneriler ve niyetleri içeren kapsamlı konuları içermektedir.

Siyasi ve güvenlik işbirliği, TDT'nin siyasi gündeminin önerilen etkileşimler listesinin başında yer almaktadır. Ortak ilgi alanlarındaki politika konularında çok taraflı siyasi istişare mekanizmalarını güçlendirmek için siyasi işbirliği getirilmelidir. Ayrıca, Türk kurumları ile kurumsal işbirliği ve koordinasyon, Türk çabalarının uyumlu hareket etmesini sağlamak için güçlendirilmelidir. Bu girişimler aynı zamanda ilgili BM kuruluşları ile daha yakın ilişkiler ve ortak projeleri teşvik etmelidir.

Üye devletler arasındaki ekonomik işbirliği ve bağlantıyı artırmak, TDT'nin ana hedeflerinden biridir. Trans-Hazar Ulaştırma Koridoru (Orta Koridor), bu bağlamda önemli bir yer tutar. Orta Koridor, Türkiye, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerini birbirine bağlar ve Çin ile Avrupa arasında önemli bir bağlantı sağlar. Aynı zamanda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) ile uyumludur. Bu bağlantı fırsatı, ilgili ülkelerin ekonomik güçlenmesi için önemli bir araçtır. Aynı bağlamda, enerji işbirliği TDT'nin ekonomik etkisinin kritik bir yönünü taşır. Türkmenistan ile Azerbaycan arasındaki Trans-Hazar Gaz Boru Hattı ve onun uzantısı olan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ile Orta Asya doğalgazını Avrupa'ya taşımayı öneren Trans Adriyatik Boru Hattı, jeopolitik olarak önemli projelerdir (Demir, 2022)

TDT üye devletleri, radikalleşme ve terörle mücadelede ortak zeminlerde işbirliği yapmalı ve sınır ötesi suçlar, siber tehditler, kara para aklama, düzensiz göç ve insan kaçakçılığı gibi çeşitli güvenlik tehditleriyle ilgili bilgileri paylaşmalıdır.

Önemli bir alan da askeri işbirliğidir. Türkiye'nin Azerbaycan'a Ermenistan ile Karadağ ihtilafında aktif askeri desteği, üyeler arasındaki askeri işbirliğinin TDT çerçevesinde bir ittifak vizyonunun parçası olabileceğini göstermiştir. Ancak geniş çaplı bir askeri işbirliği hala gerçeklikten uzaktır. Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği, TDT stratejisine taşınamayan ve esasen askeri bir ittifak olmayan farklı dinamiklere sahiptir. Büyük çaplı askeri katılım, ŞİÖ gibi diğer ittifaklar ve İran, Hindistan ve Rusya gibi bölgenin büyük bireysel güçlerini de rahatsız edebilir.

Zorluklar ve Kısıtlamalar

Orta Asya ve Kafkasya'nın jeopolitik manzarası, bölge üzerinde daha fazla etki elde etmeye çalışan küresel jeostratejik oyuncuların çoklu güç oyunları ile işaretlenmiştir. TDT'nin jeopolitik etkisi bugün, üye devletler arasındaki tarihsel, ekonomik, kültürel ve stratejik bağları kullanarak daha büyük olsa da, hala çok yönlü işbirliği seçenekleri ile ilgili tutarsızlıklar mevcuttur. Üye devletlere sağlanan stratejik özerklik ve büyük güçlere karşı bir denge sağlama olanağı, üye devletlerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmelerini sağlar. Ancak, bölgesel ve küresel değişen jeopolitik çıkarlar, TDT ve üye devletlerinin daha dikkatli bir ilerleme benimsemelerini zorlayabilir.

Üye devletler arasındaki ekonomik kalkınma seviyelerindeki farklılıklar ve farklı siyasi manzaralar,

TDT üye devletleri ve Çin-Avrupa arasındaki ulaştırma koridorlarını gösteren harita (Harita: OBOReuropa, 2024).

bireysel üye devletlerdeki ulusal çıkar anlayışını etkiler. Geçmiş ve gelecekteki tutarsızlıklar, üye devletler Özbekistan ile Kırgızistan ve Kırgızistan ile Tacikistan - üye olmayan bir devlet - arasında, TDT içinde çözüm bulması gereken önemli siyasi sorunlardır. Bu durum, kolektif karar almayı karmaşık hale getirebilir ve etkili işbirliğini yavaşlatabilir. Zamanla, TDT devletlerinin kararlı davranışları bu zorlukların üstesinden gelebilir.

TDT, uluslararası alanda daha fazla siyasi tanınırlık kazanması gereken genç bir hükümetler arası örgüttür.

TDT, uluslararası alanda daha fazla siyasi tanınırlık kazanması gereken genç bir hükümetler arası örgüttür. Macaristan'ın gözlemci statüsü ile TDT'ye katılımı, Orta Asya ve Kafkasya dışındaki bir bölgeye açılım olarak değerlendirilebilir. Macaristan üyeliği, Avrupa'da, Macarların etnik kimliğine aşina olmayanlar tarafından oldukça alışılmadık olarak görülse de, TDT'nin AB bölgesine genişlemesi açısından önemli bir başarı olarak görülmelidir. Ancak, bu gelişme, geniş çapta etkin bir aktör olarak algılanan uluslararası bir örgüte henüz dönüşmemiştir.

Türkmenistan'ın gözlemci statüsü ile geç katılımı, TDT'nin kurumsal gelişimi açısından bir endişe kaynağıydı. Türkmenistan'ın bu konudaki duruşu, başlangıçta siyasi tarafsızlığı ile haklı gösterildi. Bu anlayışa göre, Türkmenistan, herhangi bir ittifakın parçası olmamalı ve tarafsız dış politikasını sürdürmelidir. Sonuç olarak, bu politika 2021 İstanbul Zirvesi'nde değiştirildi ve Türkmenistan TDT'ye gözlemci devlet olarak katıldı.

TDT'nin stratejik konumu ve gücü, şu anda farklı bölgelerdeki küresel güçlerin rekabetleri ve çıkar

çatışmaları tarafından gölgelenmektedir. Ancak, bu durum ABD-Çin ve Rusya ilişkileri çerçevesinde değişebilir. Bu nedenle, gelecekte TDT'yi farklı roller içinde görmek şaşırtıcı olmayabilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan güç boşluğu, TDT ve üye devletleri tarafından doldurulabilir ve bölgedeki temel bir jeopolitik aktör olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, ekonomi ve kültürün ötesinde daha derin stratejik işbirliğine vurgu yapılmalıdır. Güvenlik ve askeri işbirliği, etkili bir stratejik ittifak için yol açabilir. Ancak önünde hala uzun bir yol vardır.

Türkiye'nin Gelecekteki Olası Rolü

Türkiye, jeopolitik rolünün farkındadır ve bunu jeopolitik realizm ile işaretlenmiş diplomatik doktrinine yansıtır (Dönmez, 2924:256-259). Türkiye, TDT'nin oluşumuna öncülük etmiştir. Yeni bağımsız Türk devletleri, gayri resmi olarak Türkiye'nin liderliğinde TDT'ye katılmıştır. Türkiye, Türk dünyasının en gelişmiş ülkesi olarak, Türk dünyasında daha büyük bir birlik sağlama konusunda kararlı bir irade sergilemiştir. 2040 Türk Dünyası Vizyonu belgesi, güvenlik, askeri, ekonomi, ticaret, kültür, eğitim ve stratejik ortaklık gibi işbirliği alanlarında bu siyasi iradeyi özellikle belirtir. Bölgedeki hassas jeopolitik durum, TDT'yi, hem bölgesel hem de küresel diğer aktörlerin çıkarlarını dikkate alarak benzersiz bir örgüt olmaya zorlamaktadır. Bu gerilimleri yönetmek ve TDT'nin gündemini etkili bir şekilde ilerletmesini sağlamak, bölgedeki diğer etkili aktörleri dışlamadan önemli bir hedeftir. Türk diplomasisi, üye devletlerin bölgedeki ilişkilerini kesinlikle nazik bir şekilde ele alır.

Türkiye'nin lider rolü, üye devletler üzerinde bir hegemonya kurmayı amaçlamamaktadır. Bu duruş, Türk diplomasisinin sorumlu siyasi figürleri tarafından defalarca dile getirilmiştir.

Üye devletler arasında TDT'nin ortak çalışma yöntemleri ve hedefleri konusunda kesinlikle şüphe yoktur. Lider zirveleri ve çeşitli bakanlık düzeyindeki teknik komitelerin yakın etkileşimi, TDT ve üye devletleri teşvik eder ve cesaretlendirir. Bu faaliyetler, TDT'nin etkinliği için gerçek bir kaldıraç oluşturur. TDT üye ve gözlemci devletleri, çeşitli grup içi sorunların çözümüne katkı sağlayan kolektif bir kimlik sergilemeye başlamıştır. Türkiye, her zaman bu sorunları yatıştırmaya çalışmıştır. Karabağ ihtilali ve Kazakistan'daki (2022) isyanlarda üye devletlerin dayanışması, TDT'nin genel olarak ortak iradesini ve paylaşılan pozisyonunu göstermektedir.

Sonuç

Jeopolitik bugün uluslararası ilişkilerde hala kritik bir öneme sahiptir. Yeni teknolojik gelişmeler, jeo-

politiği karadan ve denizden hava sahasına ve siber dünyaya genişletmiştir. Ancak coğrafi konum, hala bir ulusun birincil varlığıdır. Robin Niblett, son kitabı olan, "Yeni Soğuk Savaş'ta", Batı ile Çin arasındaki ideolojik bölünmenin hem jeopolitik hem de ideolojik olduğunu belirtir (Niblett, 2024: 163). Değişen jeostratejik çıkarların gölgesinde ideolojik çatışmanın ne kadar süreceği şu anda öngörülmesi zordur.

TDT'nin misyonu, Türkçe konuşan ülkeler arasında çeşitli alanlarda kapsamlı işbirliğini teşvik etmektir. Bu işbirliği alanları arasında siyaset, ekonomi, kültür, eğitim ve daha fazlası yer almaktadır. Üye devletler arasında serbest ticaret anlaşmalarının genişletilmesi, ekonomik işbirliğini artırabilir ve bölgesel ticareti artırabilir. Ayrıca, ulaşım ağları, enerji boru hatları ve dijital bağlantı gibi uluslararası altyapı projelerine yatırım yapmak, bölgenin gelişimini teşvik edecektir. Enerji, turizm ve tarım gibi kilit sektörlerde ortak iş girişimleri ve sınır ötesi ya-

Türk Devletleri arasında ulaşım için önemli bir girişim olan Zengezur Koridoru'nun yapım aşamasından bir kare (Fotoğraf: Aayda, 2022).

tırımlar, TDT'nin temel kuruluş amaçlarına katkıda bulunacaktır.

Siyasi ve diplomatik işbirliği bağlamında, bölgesel istikrarı sağlamak için ortak güvenlik önlemleri ve savunma işbirliğinin gelişmesi beklenmektedir. Uluslararası konularda dış politika duruşları, diplomatik etkisini artırmak için TDT'nin gündemindedir. TDT, bölgesel çatışmaları arabuluculuk ve çözüme konusunda proaktif bir rol oynamalıdır.

Kültürel mirası tanıtmak ve eğitim önlemlerini uygulamak, Türk dünyası için birleşik bir kültürel temel oluşturmaktır. TDT'nin başlangıcından bu yana en önemli görevlerinden biri her zaman kültür temelli projeleri tanıtmaktır. Bu bağlamda, Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş ve Türk dilinin teşviki öncelikli olmuştur.

Diğer faaliyet alanları, teknolojik ve bilimsel işbirliği, çevre, yeni üyelerin dahil edilmesi, sağlık, insani yardım, sosyal refah programları ve turizmi içerir. Bu girişimlerin başarısı, üye devletlerin birlikte çalışma, kaynak tahsis etme ve bölgesel ve küresel siyasetin karmaşıklıklarını yönetme konusundaki bağlılıklarına bağlı olacaktır. Tüm bu girişimler, TDT üye devletlerinin jeopolitik gücüne katkıda bulunabilir.

Gelecekte TDT'nin jeopolitik ağırlığının büyük dünya güçleri olan Çin ve Rusya ile ilişkilerinde test edilip edilemeyeceği en önemli sorulardan biridir. TDT'nin her alanda bölge temelli işbirliği yoluyla bir denge sağlayıp sağlayamayacağı gözlemlenmeye devam edecektir. Ortadoğu'da ve Batı Avrasya'da son zamanlarda ortaya çıkan çatışma kaynakları ile küresel siyasi çatışma odaklı davranışlardaki hızlı değişimler, neredeyse dünyanın her yerini endişelendirmektedir. Orta Asya için güç boşluğundan daha dengeli bölgesel ilişkilere geçiş bir varlık olarak değerlendirilmelidir. TDT'nin, çatışmalardan yorulmuş olan dünyamıza hizmet eden bir bölge kurma çabaları, sadece Orta Asya'ya değil, aynı zamanda

dünya çapında barışa hizmet etmektedir.

TDT'nin kurulması, özellikle Türkiye tarafından yönlendirilen iddialı bir girişimdi. Zaman içinde üye ve gözlemci devletler, büyük bir tereddüt yaşamadan TDT'ye katılmıştır. Genel olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak için bölgedeki jeopolitik bir yeniden yapılanmaydı. Güçlü bir TDT, bölgedeki dengeleyici bir güç olabilir ve bölge dışı güçlerin müdahalesini önleyecek bir hükümetler arası örgüt olabilir. Üye devletlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruma kapasitesi, TDT'nin kendi gelişimini kesinlikle artıracaktır. 🌸

Kaynakça

- Ayda. (2022). 8 Ağustos 2024 tarihinde <http://www.aayda.gov.az/en/news/4217/construction-of-horadiz-jabrail-zangilan-aghband-highway-continues> adresinden alındı.
- Baki Musabay, P. (2022). *Turkic World Vision-2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation*. PERCEPTIONS, Spring-Summer, Volume XXVII, Number 1, 26-52.
- Bailes, A. J. K., Dunay, P., Troitskiy, M. (2007). *The Shanghai Cooperation Organization*. Stockholm International Peace Research Institute.
- Barman, J. (2023). *China's Belt and Road Initiative: An Analysis*. Journal of Contemporary Politics, 2(3), 97-102.
- Brzezinski, Z. (2016). *The Grand Chessboard: Amerikan Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. Basic Book, New York.
- Demir, C. (2022). *The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power*. Güvenlik Stratejileri Dergisi TDT Özel Sayısı, 39-71.
- GovBr. (2019). 8 Ağustos 2024 tarihinde https://www.gov.br/defesa/pt-br/arquivos/ensino_e_pesquisa/defesa_academia/cedn/xxi_cedn/5a_geopolitica_doa_brasilia_posibilidades_limitacoes.pdf adresinden alındı.
- Dodds, K. (2007). *Geopolitics: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York.
- Dönmez, G. (2024). *Dış Politikada Türkiye Doktrini*. Ötügen, İstanbul.
- İlhan, S. (2019). *Jeopolitik Güç Odağı Kuramı*. Kırmızıkeçi, İstanbul.
- Marshall, T. (2021). *The Power of Geography Ten Maps That Reveal the Future of Our World*. Elliott Thompson, London.
- Niblett, R. (2024). *The New Cold War. How the Contest Between the US and China Shape Our Century*. Atlantic Books, London.
- SCMP. (2017). 8 Ağustos 2024 tarihinde https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2095962/zbignew-brzezinski-unsung-american-hero-sino-us-campaign-2095962&module=perpetual_scroll_0&pgtype=article adresinden alındı.
- OBOREurope. (2024). 8 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.oboreurope.com/en/beltandroad/one-belt/> adresinden alındı.
- TDT. (2022). 8 Ağustos 2024 tarihinde https://turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-9-zirvesi-semerkant-bildirisi_2679 adresinden alındı.
- Turkic States. (2024). 10 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.turkicstates.org/en/turk-konseyi-hakkinda> adresinden alındı.
- Turkic States. (2024a). 10 Temmuz 2024 tarihinde <https://turkicstates.org/assets/dokuman/Nahngilizce1.pdf> adresinden alındı.
- Turkic States. (2024b). 10 Temmuz 2024 tarihinde https://turkicstates.org/en/haberler/turkic-world-vision-2040_2396 adresinden alındı.
- Ünver, D. (2021). *The Turkic World on Rise*. 12 Temmuz 2024 tarihinde <https://avim.org.tr/Blog/TURKIC-WORLD-ON-RISE-THE-SUMMIT-OF-THE-ORGANIZATION-OF-TURKIC-STATES-06-12-2021> adresinden alındı.
- Ünver, D. (2023). *The Analysis of the Organization of Turkic States From a Neo-Functionalist Perspective*. METU, Ankara.